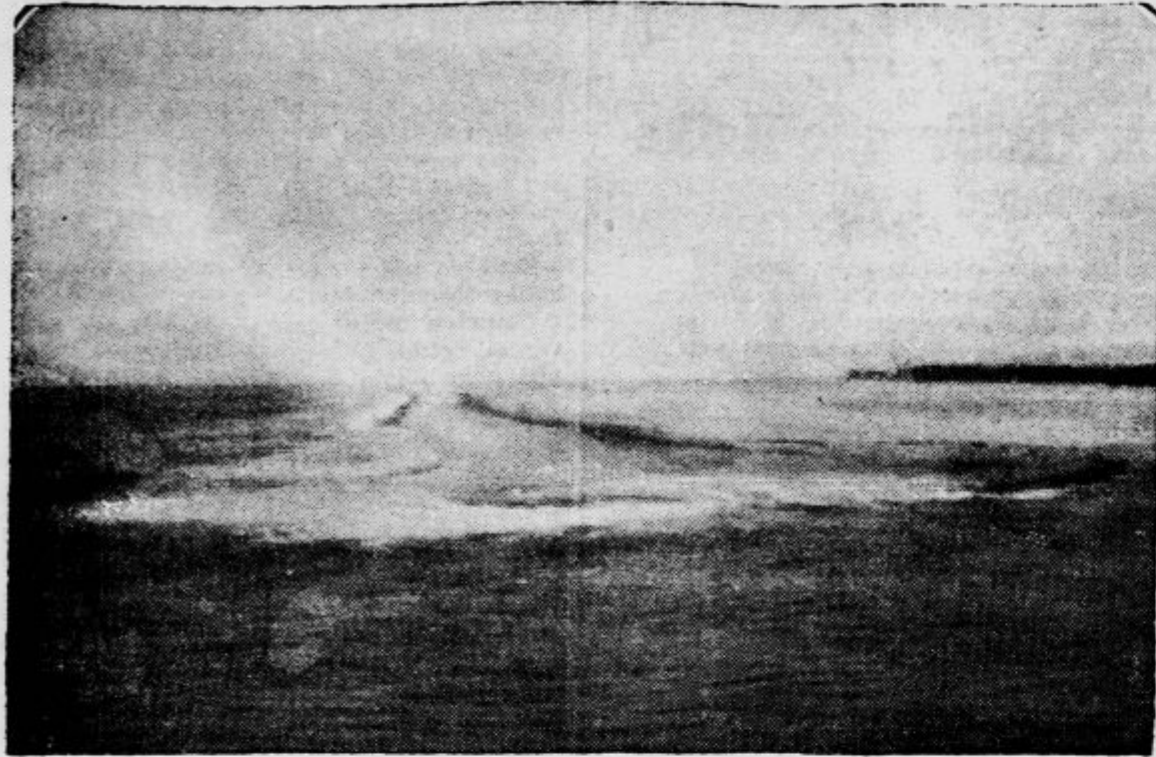

Korale

Skoraj po krivici so imenovali največje morje na svetu Tihi ocean. Življenje je še itak bolj pestro in bujnejše v morju ko na kopnem, a Tihi ocean daje še posebej ugodne pogoje za uspešnejši prirad živih bitij.

Tokrat si hočemo ogledati korale, kakor nazivamo na kratko kamnite koralnjake, kateri so v Tihem oceanu, lahko

be, ki jih je eden prvih prirodoslovcov Karel pl. Linné v letih okrog 1740. pršteval še med rastline, so snov proučevala najrazličnejši stroki. Naj le omenimo prirodoslovce, ki si še o marsičem niso na jasnem. Geografi ne morejo prezreti na primer Velikega koralnega grebena — Great barrier — ki se razteza 2000 km vzdolž severovzhodne obale Avstralije. In

Koralne čeri na odprtem morju so lažje zelo nevarne

rečemo, domá. Njihovim življenjskim potrebam ustreza naš največji ocean v vsem: s primerno visoko povprečno letno temperaturo (optimum za korale je okrog 20° C), z močno slanostjo, čistotjo vode, s dovoljno količino kisika. Za večino koral je to potrebno, ker je pri mnogih vrstah kljub trdnemu neživemu ogrodju, ki sestavlja lahko cela obrežja, bariere, otoke živa žival zelo občutljiva.

Z morskimi vetrnicami in s še nekaterimi manj znanimi predstavniki uvrščamo kamenotvorne kamnite koralnjake (ti nas najbolj zanimajo) med živalsko skupino Anthozoa. To so koralnjaki — po naše bi jim rekli: cvetu podobne živali (po grških besedah anthos — cvet in zoon — bitje). Živi del posamezne živalice je kakor vreča, enostavno cilindrične oblike. V to vrečo se na zgornji skoraj okrogli ustni plošči odpirajo usta, ki se razširijo v želo; ta se vrtinja še med prekat, nekak skelet, oporo sicer neznani živalci; s tem poveča želo svojo prebavno površino. Spodnja nožna plošča se pritrdi na trdno podlago, na kamenje. Pridobivati hrano pomagajo tipalke, katerih je lahko različno število, a največkrat šest ali osem. Kjer je močnejši skelet, tam je slabša muskulatura. Razmnožujejo se na spolni način; nesporno se množe z deljenjem in brstenjem, kar velja posebno za vrste, ki žive v velikih družinah, imenovanih kormi. Te znamenite živalske tvor-

nič koliko malih koralnih otokov je raztresenih po skoraj vseh morjih. Rdečemu morju dajejo njegovo značilno barvo vprav najrazličnejši koralnjaki rdečih, rumenih, rjavih barv, ki so tu posebno številni. Okrog Ceylona prevladujejo zelene vrste. Pri obrežnih tvorbah, oblikah obal in otokov so korale važen činitelj. Kako naj geolog prepre cel kompleks gorovij, ki so se tvorili v teku geoloških dob pri kopičenju ostankov koral! Ti ostanki mu zgornjo pričajo o prilikah, v katerih je bil takrat dotičen zemeljski predel. Geolog sklepa, da je bilo takrat tam, kjer so kamnine nastajale, morje in to toplo, ker sicer bi korale ne uspevale; to nam povedo sedanje razmere. Biti je moralo razmeroma plitvo, ker večina vrst ne raste globlje od 50 metrov, kjer je še dovolj svetlobe. Morje je moralo biti razmeroma slano. Ko so opazili na Danskem ostanke koral iz kredne dobe, so sklepali, da se je v tisti dobi zvišala povprečna letna temperatura. V mlajši dobi — pliocenu — izginejo korale iz Evrope.

Preseneča nas izredna debelina koralnih skladov. Na Koroskem je znan iz devonske geološke dobe primer debeline 700 metrov. Koralni skladi današnjih Tl. roških Dolomitov dosega 1500 metrov debeline. Tudi na sedanjih grebenih, ki imajo na površju korma še živi del in ki še rastejo, so z vrtnjem celo nekaj tisoč metrov globoko ugotovili le material iz ogrodja že odmrlih koral. Ker rastejo ko-

rale le do 50 metrov globoko, upravičeno sklepajo, da je bilo tam, kjer je nastajal koralni apnenec ali kjer se razteza tako obsežen kompleks koral, plitvo morje in ko so se korale neprestano kopičile, se je premalo odporna podlaga pričela ugrizati. Mlade korale so pričele hitreje rasti, starejše so odmirale in tako tvorile podlago vedno večjim, mladim.

Kadar neke male živalice ob osek pogledajo iznad morja, se zavarujejo pred sončnimi žarki, da se obdajo s sluzjo. Tako vzdrže dolgo temperature do 50° C. Zelo ljubijo obrežja, kamor udarjajo razburkani valovi. Ti zagotovo živalcam dovoljno množino kisika in vedno nov dotok hrane. Da jim valovi ne škodijo, so zavarovane z močnejšim, trdnjšim ogrodjem.

Morskim popotnikom zbudé pozornost v veheh razvrščeni nizki koralni grebeni — atali. Na posameznem atalu raste le tu pa tam kakšna kokosova palma, katere seme je veter zanesel po vodi. Razlago za nastanek teh koralnih venecv je zelo zadovoljivo izvedel Charles Darwin (1809 do 1882). Tak greben je bil prvotno obrežna koralna zona otočka, ki se je pričel pogrezati. Korale so rastle in obdržale isto višino. Znan je vrsta, ki zraste v enem tednu za en centimeter. Dokler otok ni popolnoma izginil, so tvorile korale bariere — nasipne grebene, katere je od otoka ločil barierski kanal. V takem stadiju lahko opazujemo mnoge otoke, predvsem v Tihem oceanu. Zadnji stadij pa je že opisani atal.

Iz teh proizvodov narave je skušal človek črpati korist. Vrsta corallum merrum, ki živi tudi v Adriji, je zaradi lepo barvnega in kompaktnega ogrodja pripravna za različne okraske. Pred časom so mornarji prazne in prelahke ladje obteževali s skladi koral in jih na kopnem prodajali. Največkrat pa se lepih in zanimivih koral izogibajo. Ostra in neopazna čer bi utegnila zahtevati previsoko ceno.

A NEKDOTA

Viktor Hugo

Sloviti francoski pesnik in pisatelj Victor Hugo (1802—1885) je pripovedoval v družbi prijateljev naslednjo zgodbo iz svojega življenja:

Bilo je v času, ko je izšel moj spis »Hernani«. Ta založila je močno razburila ves Pariz, jaz sam pa sem bil zelo utrujen in sem zahrepanel po novih krajih in novih vtisih. Ker takrat še nisem poznal Bretagne in Normandije, sem ošel tjakaj in hodil večinoma peš.

Šele v Rouenu sem se vsedel v poštni voz. Poleg mene si je izbral prostor gospod z belo kravato in tudi on se je zdel nekako slavnostno razpoložen. Ko je izvedel, da prihajam iz Pariza, me je novi neznanec, ki mi je med tem razkril, da je po poklicu sodnik, vprašal tudi, ali sem že kaj slišal o tragediji »Hernani«, ki je povzročila toliko hrupa med čitajočim svetom.

— Seveda, sem odgovoril, mi je nekaj prišlo na ušesa.

— To je strašno brezsmiselna stvar, je menil neznanec.

— Morda imate prav.

— Veste, kolikor je meni znano, je prave tragedije strašen človek, predvsem pa je baje stalno pijan.

— Glejte, glejte, tega pa še nisem slišal.

— Jaz pa še več vem, in sicer, da ga vsak dan pijanega vodijo domov in potem res ni čudno, če izdaja take blazne stvari.

— Seveda.

— Kakor slišim, preživlja ta mladi človek ves svoj prosti čas s plesalkami zadnje vrste, pohaja od orgije do orgije, potem nam takšen človek vsiljuje svoj okus.

— Temu se mora upreti. Tega mora biti konec.

— Kar vesel sem, da sem v vas našel tako duhovitega mladenčca. Mislim, da se ne motim, če sklepam, da ste pisatelj tudi vi.

Potem sva govorila še dolgo in čisto prijateljsko.

Ko sva dospela v Le Havre, je bil sodnik tako navdušen za mojo družbo, da je želel stanovati z menoj v istem hotelu. Ko so nama prinesli knjigo tujcev, sem jaz najprej zapisal svoje ime, nato pa prunil razvidnico in pero svojemu sopotniku in dejal:

— Tako, dragi prijatelj, zdaj pa še vi zapišite svoje ime!

Neznani gospod je zalutal pero, pograbil svoj kovčeg in odšel, da ga nisem videl nikoli več.

Strah

Danski spisal Kelvin Lindemann.

Nenaden domislek je pripravil Carlsona do tega, da se je peljal še skozi Kodanj. Bil je temen večer in Carlsson je bil gotov, da ni videl nihče številke njegovega avta. V trenutku nezgode je bil sicer vozilo za hip ustavilo, a jo je takoj odkuril. Ko se je ozrl, je nejasno videl prihajati policijskega stražnika. Prepričan je bil, da stražnik ni mogel razbrati številke. Pri zatemnitvi ni bilo mogoče spoznati številke na daljavo nekaj metrov.

Carlsson je bil popolnoma miran, ko je zapeljal avto na dvorišče svoje hiše in takoj v lopo. Nihče ga ni videl prihajati in če bi ga bil tudi kdo videl, bi to ne bil še nikakr dokaz.

Zaklenil je hišna vrata in šel po stopnicah v stanovanje. Tu šele je začutil vso reakcijo. Noge so se mu tresle in pot mu je curknil s čela. Obesil je površnik v omaro, stopil v kopalnico in si umil obraz z mrzlo vodo.

To je pomagalo. Glava se je zbistrla, le noge so se mu še vedno tresle. Neumnih strah! Dolgo časa je stal pred zrcalom nad umivalnikom in opazoval svoj obraz. Obraz je bil blede in spačen.

Tak je torej zločinec, si je mislil. Neumnost, je dejal drug glas v njem. Slučajna nezgoda. Oseba je iznenada stopila na ulico, ti si jo pokusil zavreči in izogniti se.

Če je pa tvoja vest čista, zakaj si zbežal? Mož, ki se ženske boji, katero je povzročil? Fej!

Gotovo so jo spravili v tolnišnico. Saj sem sam videl prihajajočega redarja. Jaz bi prav ničesar ne mogel storiti, tudi če bi ostal — in jaz sem jo popihal, šlo mi je za bodočnost.

Poezija naše pomladi

(Foto Karlo Kocjančič)

Pogled v zgodovino Dolenjcev

Se en vir nam nekaj pove o Zidanem gabru. To je ljudska pravljica o kralju Pendirju, pravljica, ki jo je Pirkovič že nekoč imenoval »mit Gorjancev«.

V starolavnih časih je vladal pri Zidanem gabru kralj, ki se je imenoval Pendir. Nekeč je bil Zidani gaber napadel sovražnik, ki je pretil, da bo uničil Pendirjevo bivališče. Ko je Pendir videl nevarnost, je hotel rešiti vsaj svoje zaklade in jih je dal zato prenesti v Hudo peč, skrito v globoki gorski dolini. Ta dolina se še danes imenuje Pendirjeva. Sovražnik je nato vdrl v grad in ga uničil.

To je pravljica o kralju Pendirju. Pirkovič je večkrat slišal tudi drugo pripovedovanje, ki se navezuje na prvo mesto: V Hudi peči je skrit zaklad, ki ga čuva škrt. Tod mimo pa ni niti varno hoditi, ker meče škrt na človeka, ki ga pripelje tod mimo, klade in kamenje. Okrog tega škrtar se je spetel cel venec pravljic. Bil je to pravi škrt, nagajiv, hudomušen, kakor ga opisuje tudi Trdina v svojih bajkah in povestih o Gorjancih. Ljudi je znal tako preslepiti, da jim je dajal suho listje, oni so pa videli same ekine. Grabili so pohlepno ta čudni vsiljivi denar, dokler jih ni pustila narejena slepota.

Danes ni v Hudi peči več škrtar. Izganjal ga je najprej župnik, pa mu je škrtar očital grehe: »Ker si sam grešnik, nimaš moči do mene, mu je dejal. Potem je prišel mladi in zviti kaplan, kateremu je očital škrtar: »Materi si jajca kradeš, ko si bil še pri materi, po ga je zviti kaplan nadmoralil: »Res so bila jajca materina, pa sem bil tudi jaz materin, torej ni bila tatvina.« V strašnem viharju se je nato seli škrtar preko Gorjancev, čez »Polome, nekam k Sotli. Na Polomu je še danes videti drevje, ki vse križem trohni po tisti katastrofi. S tem se konča ciklus pravljic o Zidanem gabru in Hudi peči; včas se od prve dobe Slovencev v novi domovini pa do današnjih dni. Drugi del pravljice o Hudi peči in škrtarju je Trdina znan, dočim prvega dela o Zidanem gabru in njegovem vladarju Pendirju pri njem ni zaslediti.

Kralj in poglavar Pendir ni zgodovinska oseba, kajti ime za dolino Pendirjevko pride od starega in pozabljenega glagola »ondirati«, kar pomeni toliko kot pronicati, potapljati se ali presihati. V Pendirjevki je namreč neki studenec Minutnik, ki spušča v olo v presledkih nekaj minut.

Pripovedka sama pa vendarle kaže, da je Zidani gaber res slovenska naselbina, ker bi sicer ne bil ohranjen spomin nanj, da je imela naselbina najbrže res svojega poglavarja s sedežem pri utrjenem Zidanem gabru in da je bil Zidani gaber morda res nekoč napaden in uničen, kar bi bilo tudi v skladu z obema tam odkritima groboma, ki sta bila očitno izropana in morda tudi z imenom Vratolom. Kušljan je zapisal v drobnem zvezku, ki je sedaj v muzeju, da je našel med ostanki zidu pri Vratolomu sledove oglja, ki izvirajo morda od nekega uničevalnega požara.

V najdbah, imenih in pravljicah je zasledil Pirkovič prezanljiv ep o davnih naših prebivalcih, ki so pravkar prišli iz neizmernega prostora zamišljene ravnine, tihih voda in temnih gozdov onkraj Karpatov ter so kot novi pionirji na tleh uničenih starejših kultur začeli novo življenje, predli in tkali, pa tudi kovali za svojo varnost puščice v okrilju gore, gozda in utrube.

Pirkovič trdi, da za področje v srednjem odseku Gorjancev in ob širnem Senternej-skem poju ne velja trditve, da bi se prvi Slovenci naselili v čimvečji bližini predzgodovinskih in rimskih silišč in pa, da bi tako nastala prva največja slovenska silišča na Dolenjskem in v okolici št. Jernejd (Crucium). Kako torej gleda Pirkovič na to naseljevanje?

Največji predlovenski naselbini sta bili rimski Crucium na mestu selanje vasi Grobje, ki leži na desni strani državne ceste, vodeče od št. Jerneja proti Kostanjevici, in velika keltska naselbina ob vznožju Gorjancev pod grobišč, kjer je danes vas Mihovo. V avgustu leta 1899 je odkril Kušljan v Mihovu v globini enega in pol do dveh metrov trojno kulturno plast. Zgoraj je bila bolj siromašna rimska, v sredi keltska in na dnu še sledovi halštatske kulturne plasti. O pomenu in obsežnosti te naselbine naj govore pomanjkljivi podatki, kolikor jih je Pirkovič našel v Kušljanovih ornamentalnih papirjih. Ti podatki prihajajo s tem prvič pred oči slovenski javnosti.

PREVEČ PRAHU!

»Veste kaj, Micka, malo bolj bi pa le lahko udarili po tej preprogi!«
»Gospa, ko se pa potem tako strašno pravi iz nje!«

zad! Nisem vedel, da na svetu obstoji kaj tako sijajnega!

Pijumačev se razjezi in vzkane: »To je nemoralno, kar vi počenate!«

»Pa vi ste sami v ta namen želeli daljnogled. Vi smete — jaz pa ne? — Čudno!«

Pijumačev obmolne, nato pa se oglasi: »Izrgam ti daljnogled iz roke, bedak. Jaz sem močnejši.«

»Poskusite, če si upate. Tako bom kričal, da bodo vsi poskakali iz dvorcev. Mene bodo natepli, ali kadar izvedo, v čem je stvar, boste osramočeni vi, ne pa jaz! Sicer pa bodite tiho. Ona je čudovita, da bi človek ugriznil v to meso. Ampak te noge ... nogo ... Vse vam obrazložim, kar vidim in v čemer se naslanjam.«

»Pojdi k vragu!«

»Pojdite vi!«

Pijumačev je zaškripal z zobmi, nato zamahnil z roko, da bi ga udaril, pa se je premislil, rekoč:

»Veste kaj, prodajte mi daljnogled.«

»A kaj poroče teta?«

»Njej ne pride na pamet, da ste ga zmaknili vprav vi. Mislija si bo, da je to napravljen hlapec ali dekla.«

Gimnazijec se je očito zganil, nato pa:

»A koliko mi ponujate?«

»Tri rublje!«

Pri optiku stane osem rubljev, a ta je še kakor nov!

»Hočete li pet rubljev?«

»Dajte mi deset, in stvar je rešena.«

»To je nesramnost ... Sami ste dejali, da pri optiku daljnogled stane osem rubljev. Pifavka!«

»Ako vam je deset premalo, dajte dvajset ... Oh, sedaj se je ona nasmila. Pri tem je videti naravnost čarobna. Sedaj je sedla na pesek, pa se tako čudovito odraža njene rde. Posebniška mikavnost. Odliva me znoj ... Ah, da vidite ... da vidite ...«

Poprej je študent govoril iskreno se navdušujoč, — sedaj iz poslovnih nagibov.

»Kako so divne, božansko divne jamice na njenih plečih. Ne samo na plečih, ampak tudi na podlakticah.«

»Mladenič, čujte me, mladenič, dam vam deset rubljev.«

»Samo deset?«

»Nimam več pri sebi. Evo vam še moje denarnice. Osem rubljev in deset kopejk je notri. Vzemite tudi denarnico. Čisto nova je, stala je tri rublje.«

»Saj več ni vredna. — Oho, zdaj se je pripognila, kako božanstveno pripognila. Kaj pa je to? Pletenina je na enem mestu popustila ... Diven prizor.«

»Nehajte! Nehajte!« odvrne Pijumačev z drhtečim glasom.

»Dam vam osem rubljev, nožič in pikantno razglednico, ki jo nosim v žepu.«

»Je-li nožič nov?«

»Včeraj sem ga kupil?«

»Imate kaj cigarete?« f

»Nate, samo eno.«

»Nečem, — vseh šest in tobačnico z njim. Ako mi daste vse to, nate, kar želite.«

»Pristajem, ampak dve cigareti ostaneta meni. Brez kajenja ne obstane.«

»Ali vse cigarete — ali pa ne dobite daljnogleda.«

»Nate! Tu je denar, nož, tobačnica in vse drugo ... Je nemara odšla?«

»Ne, ne, še tam stoji, a razporek na opremi se je še razširil ...«

Dijak je prevzel stvari, zažvižgal najnovjši šimi ter izginil v sum.

Pijumačev se blaženo nasmehne, nameri daljnogled in se ozre proti oni strani. In zares je ondi stala v dolgih hlačah in diskretnem kostumu neka dama, a to je bila gospeta Marija Pavlovna — njegova soproga ...